

هدف کلی: آشنایی با چگونگی بازگشت به توحید عملی و تلاش برای تحقق آن در زندگی

هدف های آموزشی

شناخت زمینه درونی بازگشت و توبه در انسان
تبیین حقیقت توبه به عنوان دروازه رحمت الهی
شناخت مراحل تکمیلی توبه

مجتبی محمودی

دبیر دین و زندگی شهرستان ایزه
سال تحصیلی ۱۴۰۱ - ۱۴۰۰

به کانال ما در تلگرام بپیوندید

t.me/mahmoudi_izeh

بازگشت

درس هشتم رشته انسانی و
درس هفتم سایر رشته ها

درس هشتم

خدای متعال به حضرت داود علیه السلام فرمود :

«ای داود! اگر آنان که از من روی گردانده اند می دانستند که چگونه انتظار آنها را می کشم و شوق بازگشتشان را دارم، بدون شک از شوق آمدن به سوی من جان می دادند و بندند وجودشان از محبت من از هم می گسست.»^۱

۱) تصمیم های جدید همواره برای تکمیل پیمان های قبلی و پیمودن ادامه راه نیست، بلکه گاه برای بازگشت از مسیری است که چندی به غلط پیموده شده و آثار زیان باری برجای گذاشته است. این گونه تصمیم ها «توبه» نام دارد.^۱ در این درس می خواهیم بدانیم حقیقت توبه چیست؟ و بازگشت حقیقی چه ویژگی هایی دارد؟

۱- چه نوع تصمیم هایی توبه نام دارند؟

۱- «یا داوود! لو عَلِمَ الْمُدْبِرُونَ عَنِّي كَيْفَ انْتِظَارِي لَهُمْ وَشَوْقِي إِلَيْهِمْ لَمَا نَاوَا شَوْقًا إِلَيَّ وَ لَتَفَرَّقَتْ أَوْصَالُهُمْ.» میزان الحکمه، محمدی ری شهری، ج ۴، ص ۲۷۹۷.

عبد یا آزاد؟

صدای ساز و آواز بلند بود. هرکس که از نزدیک آن خانه با شکوه می‌گذشت، می‌توانست حدس بزند که در درون خانه چه خبر است! بساط عیش و میگساری پهن بود و جام شراب پیاپی نوشیده می‌شد.

زنی که در آن خانه خدمت می‌کرد، بیرون آمد تا زباله‌ها را در کناری بریزد. در همین لحظه مردی که آثار عبادت از چهره‌اش نمایان بود، از آنجا می‌گذشت. از آن زن پرسید:

صاحب این خانه بنده است یا آزاد؟

زن گفت: آزاد. صاحب چنین خانه‌ای که بنده نیست!

آن مرد گفت: معلوم است که آزاد است. اگر بنده می‌بود، بندگی می‌کرد و حرمت صاحب خود را نگه می‌داشت و این بساط را پهن نمی‌کرد.

رد و بدل شدن این سخنان موجب شد که خدمتکار مدت بیشتری در بیرون خانه مکث کند. هنگامی که برگشت، اربابش پرسید: «چرا معطل کردی؟»

خدمتکار ماجرا را تعریف کرد و گفت که، مردی با چنین وضع و شمایل می‌گذشت و چنان پرسشی کرد و من چنین پاسخی دادم.

شنیدن ماجرا، صاحبخانه را چند لحظه در اندیشه فرو برد. جمله «اگر بنده می‌بود، بندگی می‌کرد و حرمت صاحب خود را نگه می‌داشت» چون تیری بر قلبش نشست و او را تکان داد. یکباره از جا برخاست و به خود مهلت پوشیدن کفش را نداد. با پای برهنه به دنبال گوینده سخن رفت. دويد تا خود را به گوینده سخن، که امام موسی کاظم علیه السلام بود، رساند. در حضور امام توبه کرد و تا زنده بود به پیمان خویش وفادار ماند. بئر بن حارث که تا آن روز در زمره اشراف زادگان و عیاشان قرار داشت، در سِلک مردان پرهیزکار و خداپرست درآمد.^۱

سوال ← انقلاب علیه خود به چه معناست؟

(در میان مخلوقات، انسان موجودی است که علاوه بر ایستادگی در برابر موانع بیرونی، می‌تواند در برابر موانع درونی نیز ایستادگی کرده و حتی علیه خود انقلاب کند؛ بدین معنا که می‌تواند با پیروی از عقل، علیه تمایلات ناپسند خود قیام کند و انقلاب نماید.)

۱- داستان راستان، مرتضی مطهری، داستان ۴۴

با توجه به آنچه در سال‌های قبل درباره «نفس اماره» و «نفس لوامه» و «خود دانی» و «خود عالی»^۱ آموخته‌اید، به سؤال زیر پاسخ دهید:

مقصود از انقلاب علیه خود چیست؟ کدام خود، علیه دیگری انقلاب می‌کند؟

منظور از انقلاب علیه خود این است که خود عالی علیه خود دانی قیام کند و او را به کنار بزند. اگر انسان علیه تمایلات ناپسند خود قیام کند، خود عالی او علیه خوددانی وی انقلاب کرده است؛ یعنی نفس لوامه انسان بر نفس اماره اش غلبه کرده است.

1- توبه در لغت و در اصطلاح دینی به چه معناست؟ 2- توبه چه زمانی رخ می‌دهد؟
حقیقت توبه 3- با بازگشت بنده گناهکار، چه نتایجی برای او حاصل می‌شود؟

1 (توبه در لغت به معنای بازگشت است و در اصطلاح دینی، به معنای بازگشت از گناه به سوی خداوند و قرار گرفتن در دامن عفو و غفران اوست.)^۱ این حالت وقتی رخ می‌دهد که انسان از گناه پشیمان شده و قصد انجام آن را نداشته باشد.)^۲ (با بازگشت بنده گناهکار، خداوند نیز به سوی او باز می‌گردد و درهای رحمتش را به رویش می‌گشاید و آرامش را به قلب او باز می‌گرداند.)^۳

4- چه زمانی توبه انجام شده و گناه بخشیده می‌شود؟

4 (همین که انسان بعد از انجام گناه، در دل احساس پشیمانی کند و زبان حالش این باشد که: «چقدر بد شد! چرا به فرمان خدا بی توجهی کردم؟ دیگر این کار را انجام نمی‌دهم.» توبه انجام شده و گناه بخشیده می‌شود.)^۴ امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «برای توبه کردن پشیمانی کافی است.»^۵ **نکته**

حزین انسانی واقعاً در دل «استغفر الله» را گفته است، گرچه آن را بر زبان جاری نکرده باشد. اما اگر بر عکس باشد، یعنی^۵ (با زبان «استغفر الله» بگوید اما در قلبش پشیمان نباشد و قصد انجام دوباره آن گناه را داشته باشد، چنین کسی توبه نکرده است.)^۵ 5- چه کسی توبه نکرده است؟

6- عمل پیرایش یا تخلیه را تعریف کنید؟ **توبه و پاکی**

6 (گناه، آلودگی است و توبه، پاک شدن از آلودگی هاست. توبه گناهان را از قلب خارج می‌کند و آن را شست و شو می‌دهد. به همین جهت این عمل را «پیرایش» یا «تخلیه» نیز می‌گویند.)^۶

7- طبق سخن رسول خدا (ص) کسی که از گناه توبه کرده، مانند چه کسی است؟

کسی که از گناه توبه کرده

7 (مانند کسی است که هیچ گناهی نکرده است.)^۷

رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید:
 أَلْتَابُ مِنَ الذَّنْبِ
 كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ^۲

۱- کافی، کلینی، ج ۲، ص ۴۲۶.

۲- مستدرک الوسائل، میرزای نوری، ج ۱۲، ص ۱۲۶.

1- امیرمؤمنان علی (ع) درباره توبه چه می فرمایند؟

امیرمؤمنان علی علیه السلام می فرماید:
التَّوْبَةُ تَطَهِّرُ الْقُلُوبَ

¹ توبه دل‌ها را پاک می‌کند
و گناهان را می‌شوید.

و تَغْسِلُ الذُّنُوبَ

در اینجا باید به چند نکته توجه کرد: **نکته**
۱- با توبه همه گناهان حتی شرک هم آمرزیده می‌شود.

ایه بشارت به بندگان گناهکار و پشیمان است
رحمت خداوند عام و فراگیر است
توبه سبب پیرایش گناهان است

خداوند به پیامبرش پیام می‌دهد که: **پیام‌های ایه**
قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ

بگو ای بندگان من که بسیار به خود ستم روا
داشته‌اید،

لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ
إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا
إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ²

از رحمت الهی نا امید نباشید،
خداوند همه گناهان را می‌بخشد
چرا که او آمرزنده مهربان است

۲- توبه نه تنها گناه را پاک می‌کند، بلکه اگر ایمان و عمل صالح نیز به دنبال آن بیاید، گناهان را به
حسنات تبدیل می‌کند. خداوند می‌فرماید: «کسی که باز گردد و ایمان آورد و عمل صالح انجام دهد،
خداوند گناهان آنان را به حسنات تبدیل می‌کند زیرا خداوند آمرزنده و مهربان است.»²

۲- ایا توبه فقط گناهان را پاک می‌کند؟ توضیح دهید

۳- توبه در جوانی آسان‌تر است و خداوند توبه جوانان را بسیار دوست دارد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله
می‌فرماید: «کسی نزد من محبوب‌تر از جوان توبه‌کار نیست.»³

نکته

۳- چه کسی نزد پیامبر محبوب است؟

۴- (در توبه همیشه باز است، اما توفیق توبه همواره میسر نیست. باید لحظه‌های توفیق را شکار کرد
و خود را در دامن مهر خداوند انداخت)⁴
4- ایا در توبه همیشه باز است؟ توضیح دهید؟

۵- (تکرار توبه، اگر واقعی باشد، نه تنها به معنی دور شدن از خداوند نیست، بلکه موجب محبوب
شدن انسان نزد خداوند و جلب رحمت او می‌شود.) خداوند می‌فرماید:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ
و يُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ⁵
خداوند کسانی را که زیاد توبه می‌کنند، دوست دارد
و پاکیزگان را دوست دارد.

پیام ایه: توبه سبب پاکی و محبوب شدن نزد خداوند می‌شود

5- تکرار توبه، اگر واقعی باشد، چه نتایجی در پی دارد؟

- ۱- مستدرک الوسائل، ج ۱۲، ص ۱۲۹.
- ۲- سوره زمر، آیه ۵۳.
- ۳- سوره فرقان، آیه ۷۰.
- ۴- مشکاة الانوار، طبرسی، ص ۱۷۰.
- ۵- سوره بقره، آیه ۲۲۲.

1- چرا خداوند کسی را که فوراً از گناه خود ناراحت می شود و بسیار توبه می کند، دوست دارد؟

بنابراین، اگر کسی گناهی مرتکب شد و توبه کرد، اما توبه‌اش را شکست و دوباره مرتکب گناه شد، هیچ مانعی ندارد که باز هم توبه کند و از خداوند عذرخواهی نماید؛ چراکه خداوند کسی را که فوراً از گناه خود ناراحت می شود و بسیار توبه می کند، دوست دارد؛^۱ (زیرا می بیند چنین فردی، با اینکه در دام گناه افتاده، اما قلبش نزد اوست و به سرعت از عمل خود پشیمان می شود).^۱

نمونه → مخصوص بچه های انسانی، برای سایر رشته ها بیشتر بدانیم است

مطالعه شود

امام باقر (علیه السلام) به یکی از یاران خود فرمود: ای محمدبن مسلم! گناهان مؤمن، وقتی که از آنها توبه می کند، بخشیده شده است. پس مؤمن، باید بعد از توبه کردن، عمل را از نو آغاز کند و زندگی را از سر گیرد. البته آگاه باش که این امتیاز فقط برای اهل ایمان است. محمدبن مسلم از امام سؤال کرد: اگر مؤمن بعد از توبه و استغفار باز هم به طرف گناه بازگشت، آن وقت چه می شود؟

امام فرمود: ای محمدبن مسلم! تو خیال می کنی مؤمن از گناهِش پشیمان می شود و از آن استغفار می کند، اما خداوند توبه او را قبول نمی کند؟!

محمدبن مسلم بار دیگر می پرسد: حال اگر این توبه شکستن را بارها تکرار کند و پس از هر گناه باز هم توبه کند و از خدا طلب بخشش نماید، باز هم قبول است؟ امام در جواب فرمود: هر وقت مؤمن با استغفار و توبه به سوی خدا باز گردد، خدا هم با بخشش به سوی او باز می گردد. سپس امام این آیه را خواند: «اوست که توبه بندگان را می پذیرد و گناهان را می بخشد و می داند که چه می کنید.»^۱

سپس امام به محمدبن مسلم تذکر داد و فرمود: مراقب باش مؤمنین را از رحمت خدا مأیوس

نکته!

حیله های شیطان رای دور کردن انسان از توبه را نام ببرید و هر کدام را توضیح دهید؟
 نا امید کردن از رحمت الهی
 به تاخیر انداختن توبه یا تسویف
 گام به گام کشاندن به سوی گناه
 حیله های شیطان

نکته

شیطان، برای دور کردن انسان از توبه، تلاش فراوان می کند و با حیله و فریب مانع توبه انسان ها می شود، برخی از حیله های وی عبارتند از:

۱- نا امید کردن از رحمت الهی^۲ (ابتدا انسان را با این وعده که «گناه کن و بعد توبه کن!» به سوی

2- شیطان چگونه انسان را به سوی گناه می کشاند؟

۱- سورة شوری، آیه ۲۵.
۲- کافی، کلینی، ج ۲، ص ۴۳۴.

گناه می‌کشاند و وقتی که او آلوده شد، از رحمت الهی مأیوس می‌سازد و می‌گوید «آب که از سر گذشت چه یک وجب، چه صد وجب» در این حالت، انسان با خود می‌گوید که کار از کار گذشته و پروندهٔ عملم نزد خداوند آن قدر سیاه است که دیگر توبه‌ام پذیرفته نیست. درحالی که آدمی، هر قدر هم که بد باشد، اگر واقعاً توبه کند و نادم و پشیمان شود، حتماً خداوند توبه‌اش را می‌پذیرد.

نکته

بازاً بازاً هر آنچه هستی بازاً
گر کافر و گیر و بت پرستی بازاً
این ابیات با یکی از حيله های شيطان یعنی نا امید کردن از رحمت الهی ارتباط دارند
این درگه ما درگه نومیدی نیست صد بار اگر توبه شکستی بازاً

۲- به تاخیر انداختن توبه (تسویف)؛ «تسویف» از ریشهٔ «سوف» و به معنای امروز و فردا کردن و کار امروز را به فردا انداختن است. به عبارت دیگر، فرد گنهکار دائماً به خود می‌گوید «به زودی توبه می‌کنم» و این گفته را آن قدر تکرار می‌کند تا اینکه دیگر میل به توبه در او خاموش می‌شود.¹

۲ (این حيلهٔ شيطان، بيشتري براي گمراه کردن جوانان به کار می‌رود. به او می‌گويد تو هنوز جوانی و فرصت توبه داری، بالاخره در آینده می‌توانی توبه کنی. اما این یک دام است و سبب عادت جوان به گناه می‌شود، به طوری که ممکن است ترک گناه برایش سخت گردد.)²

۳ (درست است که هر وقت برگردیم خدا قبولمان می‌کند، اما اگر انسانی غرق گناه شود، دیگر معلوم نیست که میل به توبه پیدا کند. شاید گناه به قدری بر روحش غلبه کند که هیچ وقت قلبش از گناه پشیمان

نشود و وقتی که پشیمانی قلبی نباشد توبه‌ای صورت نگرفته است.)³

3- چه زمانی دیگر معلوم نیست که انسان میل به توبه پیدا کند؟ توضیح دهید

همچو آن شخصِ درشتِ خوش سَخُنْ	در میان ره نشاند او خارِبُنْ
هر دمی آن خارِبُنْ افزون شدی	پای خلق از زخم آن پر خون شدی
جامه‌های خَلَقِ بدریدی زخار	پای درویشان بِخَسْتی زار زار
چون به جدِ حاکم بدو گفت این بکن	گفت آری برکنم روزیش من
مدتی فردا و فردا وعده داد	شد درخت خارِ او محکم نهاد
گفت روزی حاکمش ای وعده کز	پیش آ در کار ما واپس مَغْزْ
تو که می‌گویی که فردا، این بدان	که به هر روزی که می‌آید زمان
آن درختِ بدِ جوان‌تر می‌شود	وین کَنده پیر و مضطر می‌شود

این ابیات با یکی از حيله های شيطان یعنی به تاخير انداختن توبه يا تسویف ارتباط دارند

این ابیات با یکی از حیل‌های شیطان یعنی به تاخیر انداختن توبه یا تسویف ارتباط دارند
خارِبُنْ در قوَّت و برخاستن خارِکَن در پیری و در کاستن
خارِبُنْ هر روز و هر دم سبتر خارِکَن هر روز زار و خشک‌تر
او جوان‌تر می‌شود تو پیرتر زود باش و روزگار خود مَبْرًا

نکته

۳- گام به گام کشاندن به سوی گناه: روش دیگر شیطان برای کشاندن انسان به شقاوت این است که او را گام به گام و آهسته به سمت گناه می‌کشاند (نا در این فرایند تدریجی، متوجه زشتی گناه و قبح آن نشود و اقدام به توبه نکند)؛ برای مثال، شیطان از همان ابتدا، انسان را به رابطه نامشروع با جنس مخالف دعوت نمی‌کند، بلکه در گام اول سخن از یک دوستی ساده به میان می‌آورد، دوستی‌ای که فقط در حد صحبت و درد دل کردن است. اما در گام‌های بعدی و به‌صورت تدریجی چنان این دوستی را پیش می‌برد که فرد خود را غرق در فساد و آلودگی می‌بیند.^۱

سوال ← مراحل تکمیلی توبه را نام ببرید و هر کدام را توضیح دهید؟ ← جبران حقوق الهی و حقوق مردم تلاش در جهت دور شدن از گناه

توبه یا همان پشیمانی از گناه آثار و نتایج دارد که در زندگی شخص توبه‌کننده خود را نشان می‌دهد؛ از جمله: سوال چرا

۱- تلاش در جهت دور شدن از گناه: توبه‌کننده تلاش می‌کند دیگر به سراغ گناهی که از آن پشیمان شده است نرود؛ زیرا انجام آن مساوی با شکستن توبه است که در آن صورت باز هم باید توبه کند. به عبارت دیگر، اگر توبه‌کننده حقیقتاً توبه کرده باشد، گرچه ممکن است به انجام آن گناه و سوسه شود، اما سعی خواهد کرد در عمل از آن دوری نماید؛ یعنی از افراد، مکان‌ها و موقعیت‌هایی^۲ که می‌توانند زمینه‌ساز شکل‌گیری گناه باشند، دوری می‌کند. پاسخ

۱- مثنوی، مولوی، دفتر دوم.

۲- قرآن کریم در مورد این روش شیطان، تعبیر «خُطُوبَاتِ الشَّيْطَانِ» را به کار می‌برد؛ یعنی گام‌های شیطان. این تعبیر نشان می‌دهد که روش شیطان در گمراه نمودن افراد، تدریجی و گام‌به‌گام است و شیطان انسان را قدم‌به‌قدم به سوی پرتگاه می‌کشاند. اگر انسان بداند که قرار است روزی با فریب شیطان چه گناهان بزرگی را انجام دهد، به‌شدت از آن بیزاری می‌جوید و دوری می‌کند اما شیطان، انسان را فوراً به سمت آن گناه نمی‌برد، بلکه گام‌به‌گام و به‌تدریج قبح و زشتی گناه را در دل او از بین می‌برد تا در نهایت گناه بزرگ را مرتکب شود. قرآن کریم با اشاره به این روش شیطان این نکته را مطرح می‌کند که هدف نهایی شیطان آلوده کردن شما به انجام فحشا و منکر است و هر کس به دنبال گام‌های شیطان بیفتد عاقبتی جز انجام گناهان زشت و ناپسند ندارد:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوبَاتِ الشَّيْطَانِ ۚ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوبَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَ الْمُنْكَرِ ... (سوره نور، آیه ۲۱).

۳- منظور از موقعیت‌ها، هرگونه فضایی است که می‌تواند موجب تحریک و سوق دادن انسان به سوی گناه شود، مانند حضور در برخی از گروه‌ها در فضای مجازی، مشاهده برخی فیلم‌ها، انجام بازی‌های رایانه‌ای نامناسب و...

مواردی مانند فاصله نینداختن میان حالت پشیمانی و تصمیم گیری، دعا و طلب یاری از خداوند ایجاد امیدواری در خود، قراردادن جریمه برای خود در صورت ارتکاب مجدد گناه و... می تواند از جمله این راه حل ها باشد

بررسی

برای اینکه حالت پشیمانی، به ترک گناه بینجامد، چه راه حل هایی را پیشنهاد می دهید؟ پاسخ بالای صفحه

۱- از مراحل تکمیلی توبه، جبران حقوق الهی را با ذکر مثال توضیح دهید؟

۲- **جبران حقوق الهی و حقوق مردم** (توبه کننده تلاش می کند حقوقی را که با گناه خود ضایع کرده است جبران نماید. دسته ای از این حقوق، مربوط به خداوند است. مهم ترین حق خداوند نیز، حق اطاعت و بندگی اوست. توبه کننده باید بکوشد کوتاهی های خود را در پیشگاه خداوند جبران کند؛ برای مثال، نمازها یا روزه های از دست داده را به تدریج قضا نماید و عبادت های ترک شده را به جا آورد.)^۱

البته خداوند نسبت به بندگان خود مهربان است و اگر ببیند که شخص توبه به کار تلاش خود را کرده و نتوانسته همه گناهان را جبران کند، بقیه موارد را خود جبران نموده و او را عفو می کند.

نکته

دسته ای دیگر، حقوق مردم است.^۱ (توبه کننده باید بکوشد اگر ستمی بر مردم کرده است آن را جبران نماید و حقوق مادی یا معنوی آنها را در حد توان ادا کند و رضایت صاحبان حق را به دست آورد و اگر به آنان دسترسی ندارد، به نیابت از آنان صدقه دهد و برایشان دعای خیر و طلب آمرزش نماید.)^۱

توجه کنیم که حقوق معنوی انسانها بسیار مهم تر از حقوق مادی آنان است.^۳ (گر با دروغ، غیبت و تهمت آبروی انسانی ریخته شده، اگر قلب پدر یا مادری بر اثر بی حرمتی فرزندی شکسته شده، اگر با توزیع کتاب یا راه انداختن یک شبکه اجتماعی همراه کننده در فضای مجازی، فساد و تباهی در جامعه گسترش یافته، اگر رفتار ناپسند برخی افراد سبب بدبینی دیگران به دین شده، در واقع حقوق معنوی افراد ضایع شده است و باید فرد توبه کننده به جبران حقوق از دست رفته پردازد.)^۳

۲- از مراحل تکمیلی توبه، جبران حقوق مردم را توضیح دهید؟

۳- چرا حقوق معنوی انسانها بسیار مهمتر از حقوق مادی آنان است؟ توضیح دهید

خودارزیابی

رفتار و اخلاق خود را ارزیابی کنید و ببینید به کدام یک از حقوق خداوند و مردم کمتر توجه کرده اید. آنها را یادداشت کنید و برای جبران آن برنامه ریزی نمایید.

توبه اجتماعی

آنچه تاکنون گفته شد مربوط به توبه فردی بود؛ اما جامعه هم اگر در برخی از ابعاد از مسیر توحید و اطاعت از خداوند خارج شد، نیازمند بازگشت به مسیر توحید و اصلاح، یعنی نیازمند «توبه اجتماعی» است.

نکته

۱- محجة البیضاء، ملامحسن فیض کاشانی، ج ۵، ص ۲۷۳.

- 1- چند مورد از انحراف های اجتماعی که باید در همان مراحل ابتدایی خود اصلاح شوند، را نام ببرید؟
- 2- مهمترین راه اصلاح و معالجه جامعه از انحراف های اجتماعی چیست؟ انجام دادن وظیفه امر به معروف و نهی از منکر است
- 3- کوتاهی در انجام دادن وظیفه امر به معروف و نهی از منکر سبب چیست؟

سوال ←

چرا انحراف های اجتماعی باید در همان مراحل ابتدایی خود اصلاح شوند؟ تا گسترش نیابند و ماندگار نشوند. (باخواری، رشوه گرفتن، بی توجهی به عفاف و پاکدامنی، ظلم کردن و ظلم پذیری و اطاعت از غیر خدا از جمله این بیماری ها و انحراف هاست.)¹

مهم ترین راه اصلاح و معالجه جامعه از این بیماری ها انجام دادن وظیفه امر به معروف و نهی از منکر است. اگر مردم در انجام این وظیفه کوتاهی کنند، (گناهان اجتماعی، قوی تر و محکم تر می شوند و در تمام سطوح جامعه نفوذ می کنند.)³ در واقع اگر مردم در برابر این گناهان حساسیت نشان دهند و در برابر آن بایستند و بکوشند که جامعه را اصلاح کنند، به آسانی می توانند مانع گسترش گناهان شوند. اما اگر مردم کوتاهی کنند و اقدامات دلسوزان جامعه به جایی نرسد و به تدریج انحراف از حق بیشتر و بیشتر شود، اصلاح آن مشکل می شود و نیاز به تلاش های بسیار و فعالیت های اساسی و زیربنایی پیدا می شود تا آنجا که ممکن است نیاز باشد انسان های بزرگی جان و مال خود را تقدیم کنند تا جامعه را از تباهی برهاند و مانع خاموشی کامل نور هدایت شوند.

نکته

بیشتر بدانیم

مخصوص رشته انسانی

هنگامی که امیرالمؤمنین برای مبارزه با معاویه وارد صفین شده بود، برای لشکریان خود سخنرانی مهمی کرد. در قسمتی از این سخنرانی می فرماید:

«آنگاه که مردم بر حاکم چیره شوند و از وی اطاعت نکنند، یا حاکم بر مردم ستم ورزد، در این هنگام اختلاف و تفرقه پدید می آید و نشانه های ظلم و تجاوز آشکار می شود و فریبکاری در دین رواج می یابد و راه های روشن و سنت ها را می گردد. در این هنگام است که از روی هوی و هوس عمل شود و احکام خدا تعطیل گردد و بیماری های قلب و روح فراوان شود. در چنین شرایطی دیگر مردم نمی ترسند که حق بزرگی را فرو گذار نمایند یا باطلی بزرگ انجام شود. در این هنگام نیکوکاران دلیل و اشرار عزیز شوند و عقوبت خداوند در حق بندگان بزرگ گردد.»

سپس به مردم چنین پیشنهاد می کند: «پس ای مردم! بر شما باد خیرخواهی در اجرای حقوق و یاری نیکوی یکدیگر بر آن، زیرا هیچ کس، هر اندازه هم که در به دست آوردن رضای خداوند حریص باشد و تلاشش در راه اطاعت و بندگی خدا فراوان باشد، نمی تواند به حقیقت اطاعتی که شایسته خداوند است برسد...»¹

۱- نهج البلاغه، بخشی از خطبه ۲۱۶.

سوال ← تا چه زمانی برای توبه کردن مهلت داریم؟

پاسخ (سراسر عمر ظرف زمان توبه است^۱)، اما بهترین زمان برای توبه، دوره‌ای است که امکان توبه بیشتر و

انجام آن آسان تر و جبران گذشته راحت تر است^{پاسخ}. بر این اساس، باید به این نکته توجه کنیم:

۱ (دوره جوانی دوره انعطاف پذیری، تحوّل و دگرگونی و دوره پیری دوره کم شدن انعطاف و تثبیت

خوی‌ها و خصلت‌هاست. اگر در دوره جوانی خصلت‌هایی در انسان پدید آمد و ماندگار شد خارج کردن

آنها در پیری بسیار سخت و طاقت فرسا خواهد بود. صفات ناپسندی که در ما پدید می‌آیند، شبیه

ریشه‌های نهالی هستند که در ابتدا نفوذ کمی در خاک دارد اما هر قدر زمان می‌گذرد، نفوذ آن بیشتر

می‌شود و قوی تر می‌گردد تا جایی که کندن آن درخت بسیار سخت می‌شود. از این رو، توبه در جوانی

بسیار آسان تر از زمان پیری است)^۱ این قسمت برای رشته‌های غیرانسانی جزء بیشتر بدانیم است

امام خمینی علیه السلام خطاب به جوانان می‌نویسد: **مطالعه شود** →

«بهار توبه ایام جوانی است که بار گناهان کمتر و تیرگی قلب و ظلمت درون اندک تر و شرایط توبه

سهل تر و آسان تر است. انسان در پیری حرص، طمع، حبّ جاه و مال و طول آرزوی بیشتر است، و

این به تجربه ثابت شده است و حدیث شریف نبوی شاهد بر آن است^۲. فرض کنیم که انسان بتواند در

ایام پیری به توبه اقدام کند، از کجا که به پیری برسد و اجل، او را در سن جوانی و در حال اشتغال به

نافرمانی نریاید و به او مهلت دهد؟...

پس ای عزیز، از فریب‌های شیطان بترس و در حذر باش، و با خدای خود مکر و حيله مکن که

پنجاه سال یا بیشتر شهوت رانی می‌کنم و دم مرگ با کلمه استغفار جبران گذشته می‌کنم؛ اینها خیال خام

است. اگر در حدیث دیدی یا شنیدی که حق تعالی بر این امت لطف فرموده و توبه آنها را تا قبل از

مشاهده آثار مرگ یا خود آن قبول می‌فرماید، صحیح است؛ ولی هیاهات که در آن وقت توبه از انسان

سرزند! مگر توبه لفظ است؟! اقدام به توبه زحمت دارد؛ ... چه بسا باشد که قبل از فکر توبه یا عملی

کردن آن، اجل مهلت ندهد و انسان را با بار معصیت‌های سنگین و ظلمت بی پایان گناهان، از این جهان

منتقل نماید. آن وقت خدا می‌داند که انسان به چه گرفتاری‌ها و بدبختی‌ها دچار می‌شود ...

پس ای عزیز، هرچه زودتر دامن همت به کمر بزن و عزم را محکم و اراده را قوی کن و از گناهان، تا

در سن جوانی هستی یا در حیات دنیایی به سر می‌بری، توبه کن و مگذار فرصت خداداد از دست برود.^۳

۱- اصول کافی، کلینی، ج ۲، ص ۴۴۰، کتاب کفر و ایمان.

۲- اشاره به این حدیث پیامبر صلی الله علیه و آله دارد که فرمود: آدمی پیر می‌شود در حالی که دو صفت در او جوان می‌شود: حرص و آرزوهای دور

و دراز (بحار الانوار، ج ۷، ص ۲۲).

۳- شرح جهل حدیث، امام خمینی علیه السلام، ص ۲۷۳ (با ساده‌سازی برخی کلمات و عبارات).

تقصیرهای رفته، به خدمت قضا کنیم
دیگر فروتنی به در کبریا کنیم
تا درد معصیت به تدارک دوا کنیم
توحید محض کز همه رو در خدا کنیم
تا کی مقام دوست به دشمن رها کنیم
چندین به دست دیو زبونی چرا کنیم

برخیز تا به عهد امانت وفا کنیم
بی مغز بود سر که نهادیم پیش خلق
دارالشفای توبه نبسته است در هنوز
روی از خدا به هر که کنی شرک خالص است
چند آید این خیال و رود در سرای دل
چون برترین مقام ملک دون قدر ماست

پیشنهاد

مناجات التائبین را در کتاب «مفاتیح الجنان» بخوانید و به سؤال‌های زیر پاسخ دهید:
الف) گناه چه آثاری در وجود انسان باقی می‌گذارد؟
ب) چه اموری است که جز خداوند دیگری توان انجام آن را ندارد؟
ج) خداوند چه راهی پیش پای گناهکار قرار داده که راه عذرآوردن را بر او بسته است؟

انواع سوالات درس هشتم دین و زندگی دوازدهم انسانی
و درس هفتم دین و زندگی عمومی

بازگشت

تعیین کنید کدام یک از عبارات زیر صحیح و کدام یک غلط است؟

- 1- انسان می تواند علیه خود انقلاب کند یعنی می تواند با پیروی از عقل ، علیه تمایلات ناپسند خود قیام کند
صحیح
- 2- توبه در لغت به معنای احساس پشیمانی است **غلط**
- 3- به عمل خروج و شستشوی گناهان از قلب انسان پیرایش یا تخلیه می گویند **صحیح**
- 4- در توبه همیشه باز نیست و توفیق توبه هم همواره میسر است **غلط**
- 5- شیطان انسان را به تسویف می کشاند ، تسویف از ریشه سوف و به معنای امروز و فردا کردن است **صحیح**
- 6- اولین مرحله از مراحل تکمیلی توبه عدم اصرار بر گناه است **غلط**
- 7- توبه اجتماعی یعنی اگر جامعه در برخی ابعاد از مسیر توحید و اطاعت از خداوند خارج شود **صحیح**
- 8- سراسر عمر ظرف زمان توبه نیست بلکه دوران جوانی بهترین زمان است **غلط**

جاهای خالی را با استفاده از کلمات مناسب کامل کنید

- 1- توبه در لغت به معنای بازگشت است و در مورد بندگان به معنای بازگشت از ..... به سوی ..... است
گناه - خداوند
- 2- گناه الودگی است و ..... پاک کننده از الودگی هاست. **توبه**
- 3- با توبه همه گناهان حتی ..... هم آمرزیده می شود. **شرک**
- 4- توبه کننده تلاش می کند حقوقی را که با ..... خود ضایع کرده جبران نماید. **گناه**
- 5- توبه نه تنها گناه را پاک می کند بلکه اگر ..... و ..... نیز به دنبال آن بیاید، گناهان را به حسنات تبدیل می کند. **ایمان - عمل صالح**
- 6- توبه ، گناهان را از قلب خارج می کند و آن را شستشو می دهد به همین جهت این عمل را ..... یا ..... نیز می گویند. **پیرایش - تخلیه**
- 7- تسویف از ریشه سوف و به معنای ..... و ..... کردن و کار امروز را به فردا انداختن است **امروز - فردا**
- 8- روش دیگر شیطان برای کشاندن انسان به ..... این است که او را گام به گام و آهسته به سمت گناه می کشاند. **شقاوت**

مجتبی محمودی، دبیر دین و زندگی شهرستان ایذه

لینک کانال تلگرام: t.me/mahmoudi_izeh